

Mötesplatser

– på väg mot en samlad natur- och kulturmiljövård

BJÖRN NILSSON, PETER SKOGLUND & EVA SVENSSON

Archaeology@Lund, vol. 3 2008
University of Lund
Department of Archaeology and Ancient History

Mötesplatser

– på väg mot en samlad natur- och kulturmiljövård

Adresser till författarna:

Björn Nilsson

Malmö Kulturmiljö
Malmöhusvägen 3
Box 406
201 24 Malmö
bjorn.x.nilsson@malmo.se
tel: 0708-93 23 42

Peter Skoglund

Malmö Kulturmiljö
Malmöhusvägen 3
Box 406
201 24 Malmö
peter.skoglund@malmo.se
tel: 0733-36 76 93

Eva Svensson

Miljövetenskap, Avdelningen för hälsa och miljö
Karlstads universitet
651 88 Karlstad
eva.svensson@kau.se
tel: 054-700 15 58
Tidigare verksam vid Institutionen för arkeologi
och antikens historia, Lunds universitet

Mötesplatser

– på väg mot en samlad natur- och kulturmiljövård

Författare: Björn Nilsson, Peter Skoglund & Eva Svensson
Grafisk form: Anders Gutehall, Malmö Kulturmiljö
Omslagsfoto: Peter Skoglund

ISSN: 1654-4463
Archaeology@Lund, vol. 3 2008

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	7
Natur- och kulturmiljövård – en lägesbeskrivning	9
Natur- och kulturmiljövårdens fundament	9
Lagar och aktörer	10
Policy ...	11
... och praktik	12
<i>Bristande förankring</i>	13
<i>Brister i organisationen</i>	13
<i>Resursfördelning</i>	14
Olika miljö kvalitetsmål – skilda förhållningssätt	15
<i>Levande skogar?</i>	15
<i>Ett rikt odlingslandskap</i>	17
Institutioner, tankekollektiv och hierarkier – en diskussion	18
Andskap, landskap och blandskap: hybrida förutsättningar för natur- och kulturmiljövårdens mötesplatser	20
Ett gemensamt landskap	20
Befintliga mötesplatser	21
<i>Miljö kvalitetsmålen?</i>	21
<i>Miljökonsekvensbeskrivningar</i>	21
<i>Skog & Historia</i>	21
<i>Levande landskap</i>	22
Framtida mötesplatser	22
<i>Miljö kvalitetsmålen!</i>	22
<i>Utbildning och kompetensutveckling</i>	22
<i>Adaptiv förvaltning med kulturmiljövård och medborgarvärde</i>	23
<i>Miljö förstöringens historia</i>	23
<i>Globaliseringens och nationalstatens natur</i>	23
<i>Landscaping</i>	23
<i>Grön arkeologi för framtiden</i>	23
<i>Mer kulturmiljövård i naturvården – mer naturvård i kulturmiljövården</i>	24
<i>Enad front ...</i>	24
Referenser	25
Bilaga 1 Intervjuguide: Personal vid länsstyrelser	
Bilaga 2 Intervjuguide: Referensgruppen	

Sammanfattning

I föreliggande rapport studeras relationen mellan naturvård och kulturmiljövård, särskilt avseende miljö kvalitetsmålen *Levande skogar* (12) och *Ett rikt odlingslandskap* (13), och hur samarbetet skall kunna förbättras i enlighet med visionerna i *En samlad naturvårdspolitik*.

Rapportens övergripande slutsats är att det grundläggande problemet för ett förbättrat samarbete mellan naturvård och kulturmiljövård står att finna i de båda sektorernas självbilder och omvärldskommunikation, dvs. i tillhörandet av olika tankekollektiv. Mer synbar problematik som existerande regelverk, organisatoriska lösningar, bristande kommunikation och befintliga ekonomiska ramar, utgör olika symptom. För att uppnå en förbättrad samsyn för natur- och kulturmiljövård måste de båda aktörernas roller omdefinieras och nya gemensamma kärnområden definieras. Skapandet av mötesplatser och konkreta samarbetsuppgifter framstår som den viktigaste faktorn för ett förbättrat samarbete.

I rapportens första del görs en lägesbeskrivning där det kan konstateras att:

- Den samlade naturvårdsambitionen är dåligt förankrad bland handläggarna.
- Länsstyrelsernas organisatoriska uppbyggnad försvårar ett samarbete.
- Ekonomiska medel fördelas enligt gamla och förlegade modeller.
- Samarbete fungerar bättre för ärenden relaterade till *Ett rikt odlingslandskap* än för *Levande skogar*.
- Naturvård och kulturmiljövård ingår i olika tankekollektiv, vilka är svåra att övertvåra.
- Relationen naturvård-kulturmiljövård rymmer asymmetriska drag till följd av olika ekonomiska och personella resurser.

I rapportens andra del betonas behovet av mötesplatser där ett fördjupat samarbete mellan naturvård och kulturmiljövård kan byggas upp.

I dag finns ett par befintliga mötesplatser, som kan utvecklas:

- Miljökonsekvensbeskrivningar skall rymma både naturvärden och kulturmiljövärden, i framtiden bör dessa jämföras och integreras i analys och diskussion.
- *Skog & Historia* och *Levande landskap* utgör gränsöverskridande projekt med positiva synergieffekter. Dessa (eller liknande) projekt bör dock inordnas i "ordinarie" verksamhet för att ge ordentliga avtryck.

Förslag på framtida mötesplatser kan vara:

- Utbildning och kompetensutveckling.
- Miljökvalitetsmålen som samarbetsprojekt.
- Adaptiv förvaltning med kulturmiljövård och medborgarvärde.
- Miljöförstörelsen historia.
- Globaliseringens och nationalstatens natur.
- Landscaping.
- Grön arkeologi för framtiden.
- Mer kulturmiljövård i naturvården – mer naturvård i kulturmiljövården.
- Enad front för lösning av gemensam problematik.

Inledning

I regeringens skrivelse *En samlad naturvårdspolitik* (2001) förordas en helhetssyn inom naturvården och en integrering av olika värden såsom naturvärden, kulturmiljö- och kulturarvsvärden samt estetiska och sociala värden. Liknande synsätt uttrycks också i flera av de nationella miljökvalitetsmålen (*Miljömålsportalen*). Den förordade helhetssynen utgör ett i många avseenden nytt sätt att tänka, och borde också innebära nya sätt att arbeta. Att lyckas samla natur- och kulturmiljövården kräver ett omfattande gränsöverskridande arbete och berör såväl byråkratiska som akademiska aspekter inom båda sektorerna.

Föreliggande rapport behandlar frågan om hur samarbetet mellan naturvård och kulturmiljövård skall kunna förbättras i enlighet med visionerna i *En samlad naturvårdspolitik*. Målet har varit att diskutera och identifiera framtida mötesplatser, och därmed konkreta samarbetsområden. De två centrala miljökvalitetsmålen i undersökningen har varit *Levande skogar* (12) och *Ett rikt odlingslandskap* (13), dvs. landskapstyper av central betydelse för såväl natur- som kulturmiljövård.

Rapporten är skriven inom ramen för projektet *Naturvård och kulturmiljövård – hur förbättra samarbetet?* som finansierades av medel från Naturvårdsverket. Projektets deltagare har varit Eva Svensson, Peter Skoglund och Björn Nilsson, och bedrivits som ett samarbete mellan Institutionen för arkeologi och antikens historia, Lunds universitet och Malmö kulturmiljö. Rapportens författare är arkeologer med erfarenhet från uppdragsarkeologi, kulturmiljövård samt forskning och undervisning i arkeologi och miljövetenskap. Per Lagerås, vegetationshistoriker vid Riksantikvarieämbetet UV Syd, har medverkat som diskussionspartner i projektet.

I projektets referensgrupp har ingått Göran Blom och Marie Emanuelsson, Naturvårdsverket, Olof Johansson, Jordbruksverket, Leif Gren, Riksantikvarieämbetet samt Mårten Aronsson, Skogsstyrelsen. Vid det första referensgruppsmötet medverkade Johan Nitare, Skogsstyrelsen, vid det sista Gert Magnusson, Riksantikvarieämbetet.

Projektet har bedrivits under perioden 15 december 2005 – 28 februari 2007 på deltid, motsvarande totalt ca tre månaders arbetstid. Arbetet har innefattat litteraturstudier, intervjuer med representanter från naturvård och kulturmiljövård vid länsstyrelserna i Jämtlands, Kronobergs, Skåne och Värmlands län (se Bilaga 1, intervjuguide), samt fokusgruppsintervju med referensgruppen, inklusive kompletterande intervju med Leif Gren (se Bilaga 2, intervjuguide).

Förutom denna rapport har en av projektdeltagarna, Eva Svensson, medverkat i Naturvårdskedjans avnämrbok (ännu ej publicerad) med artikeln ”Effektiv natur- och kulturmiljövård i skogen”, samförfattad med Bengt-Gunnar Jonsson, Mittuniversitetet. Peter Skoglund och Eva Svensson har också författat en artikel riktad mot den internationella kulturmiljövården med den preliminära titeln

”The archaeological forest. Battling old prejudices and envisaging a new agenda with people in mind”.

Rapporten innehåller två huvuddelar. I den första delen görs en lägesbeskrivning för natur- och kulturmiljövård, framför allt i förhållande till miljömålen *Levande skogar* och *Ett rikt odlingslandskap*. I den andra delen diskuterar vi befintliga mötesplatser för iscensättning av en samlad naturvård, och lämnar förslag till framtida möjligheter.

Natur- och kulturmiljövård

– en lägesbeskrivning

Natur- och kulturmiljövårdens fundament

Naturvårdens historia kan generellt sett delas in i fyra faser (efter Sandell 1999): Den första fasen, omkring sekelskiftet, präglas av ett naturhistoriskt och vetenskapligt intresse som resulterade i att vissa exotiska och märkvärdiga objekt skyddades ur ett nationalistiskt och kulturellt perspektiv. Under 1920- och 1930-talen begynte en andra fas, där naturvårdens bevarandeperspektiv växte fram. Förutom de tidigare skälen, så framstod den sociala rekreationen som en allt viktigare drivkraft. En tredje fas med början under 1960-talet utgörs av den vetenskapliga systemekologins påverkan och de påtagliga miljöproblemens effekter på lagstiftning och planering. Den senaste fasen präglas främst av ansatser till formandet av ett globalt hållbart samhälle. Fasen präglas av såväl alternativa och radikala idéer, som politiskt övernationella arbeten och överenskommelser. Bärande begrepp är ”biologisk mångfald” och det hållbara ”kretsloppssamhället”.

Inledningsvis fanns många gemensamma drag och beröringspunkter mellan naturvård och kulturmiljövård, inte minst av personlig karaktär då det var vanligt att vara intresserad av både natur och kulturhistoria. Natursynen präglades dessutom av ett tydligt musealt drag, med ett intresse för speciella naturminnesmärken. Både natur- och kulturhistoria betraktades dessutom som viktiga byggstenar för en nationell anda i en tid av industrialisering och samhällsomvälvning (Ödmann *et al.* 1982, se också Sundin 2001). Men under 1900-talet skiljer sig fälten alltmer. Samhälle, tillväxt och människor framställdes alltmer som naturskövlar och hot mot naturen. I förlängningen kom detta tänkesätt att leda till att natur skulle skiljas, och skyddas, från samhälle, tillväxt och kultur. En strategi som stärktes med hjälp av vetenskapliga argument (Bäckstrand 2001, Friman 2002, Ödmann *et al.* 1982).

Den allmänna utvecklingen av det antikvarisk-arkeologiska fältet (kulturmiljövården) kan istället beskrivas: Under 1900-talets början fokuserade man främst på skydd av enskilda fornlämningar, objekt (artefakter) och kartläggning av dess utbredning och kronologi. Detta resulterade under 1920-talet i den rikstäckande fornminnesinventeringen som avslutades under 1990-talet, dock utan att hela Sverige hade inventerats. Fornlämningsbegreppet förändrades från att gälla enskilda förhistoriska objekt till mer sammanhållna miljöer med ett ofta utvidgat tidsinnehåll. Under 1960-talet förskjuts fokus från artefakter och fornlämningar till miljöer och landskap vilket bl. a. leder fram till lokala planeringsunderlag, och senare, formandet av kulturhistoriska riksintressen. 1988 ersätts Fornminneslagen från 1942 av Kulturmiljölagen (KML), som har ett

vidare innehåll. Under slutet av 1990-talet och början 2000-talet närmar sig det antikvarisk-arkeologiska fältet alltmer de kulturpolitiska mål som den kulturpolitiska propositionen från 1996 för fram (Prop. 1996/97:3, *Kulturpolitik*). Ett breddat kulturarvsperspektiv får större utrymme, samtidigt som bevarandet av kulturmiljöer sätts i relation till brukandet av desamma (jmf. Burström 2001). Under 2004–2005 utreddes uppdragsarkeologin (se nedan), vilket resulterade i en utredning, *Uppdragsarkeologi i tiden* (SOU 2005:80). Utredningen slår fast att arkeologin, i enlighet med rådande kulturpolitik och målen för kulturmiljöområdet, skall ses som en drivande kraft i omställningen till ett hållbart samhälle (prop. 1996/97:3, prop. 1998/99:114).

De senaste trettio åren har det diskuterats att slå ihop eller samordna förvaltningen av natur- och kulturmiljövården (se Pettersson & Sörlin 1998 för inspel i denna diskussion). I regeringens skrivelse *En samlad naturvårdspolitik*, som är det tydligaste steget i denna riktning, konstateras att det inte längre bör föreligga några skarpa gränser mellan naturvård och andra verksamheter såsom kulturmiljövård. Det bör sägas att kulturmiljövårdens kännedom om riktlinjerna i *En samlad naturvårdspolitik* generellt sätt är dålig. I skrivelsen betonar man att naturen ständigt är stadd i förändring inte minst genom människans verksamhet. Detta ska inte enbart ses negativt, utan som en möjlighet till samhället att *välja* vilken natur som ska prioriteras inför framtiden. En avgörande punkt i skrivelsen är att man placerar människans behov i centrum för analysen vilket innebär att naturvårdens dialog med de lokala aktörerna behöver stärkas. Även här ser man en tydlig likhet med kulturmiljövårdens ansatser inom exempelvis *Agenda Kulturarv* (se nedan *Agenda kulturarv – slutrapport* 2004).

Lagar och aktörer

Naturvårdsverket, som bildades år 1967, är den centrala förvaltningsmyndigheten inom miljöområdet och verket är pådrivande och samlande i det nationella miljöarbetet. Miljölagstiftningen är samlad i *Miljöbalken* som år 1999 ersatte femton tidigare miljölagar. Det övergripande målet med miljöbalken är att främja en hållbar utveckling så att nuvarande och kommande generationer kan garanteras en hälsosam och god miljö.

Till skillnad mot Naturvårdsverket går *Riksantikvarieämbetets* historia tillbaka till 1600-talet, även om verket börjar finna sin nuvarande form först under 1970-talet. Kulturminneslagen (*KML*) från år 1988 reglerar hur kulturarvet ska skyddas. Här finns bland annat bestämmelser om skydd av fornlämningar och värdefulla byggnader, fornfynd, kyrkliga kulturminnen och vissa kulturföremål.

För den regionala natur- och kulturmiljövården vid sidan av skogen svarar landets länsstyrelser, vilkas verksamhet skall återkommas till i denna rapport. Länsstyrelsernas verksamhet är i detta sammanhang av central betydelse då dessa ansvarar för merparten av den praktiska iscensättningen av natur- och kulturmiljövård.

Sektorsmyndigheten för skogen, *Skogsstyrelsen*, bestod före den 1 januari 2006 av flera Skogsvårdsstyrelser. Skogsstyrelsens tillkomst 1859 hade sin bakgrund i ett behov av rationell skogsvård med återväxt till följd av det industriella skogsbruket. Enligt Skogsvårdslagen (*SVL*) skall produktion och miljö vara likvärdiga mål, och i ett tillägg gällande från 1994 stadgas också om hänsyn till kulturmiljövården.

Motsvarande sektorsmyndighet för odlingslandskapet är *Jordbruksverket* vilket inrättades 1991. En av verkets huvuduppgifter är att administrera EU:s jordbrukspolitik samt att verka för förenklingar av EU:s regleringar inom den gemensamma jordbrukspolitiken och för en miljöanpassad jordbrukspolitik. I

verkets uppgifter ligger också att främja den regionala utvecklingen. Jordbruksverket har drivit kampanjerna *Markernas mångfald* och *Levande landskap*, involverande natur- och kulturmiljövård, vilka skall återkommas till senare.

Naturvärden har delats upp förvaltningsmässigt mellan olika landskapstyper, och i fall som t ex Skogsstyrelsen och Jordbruksverket förlagts till myndigheter som också ansvarar för samhällsekonomiska frågor såsom produktion, olika bidrag och landsbygdsutveckling. Detta till skillnad mot kulturmiljövärden som sorterar under Riksantikvarieämbetet.

Ansaret för några av de 16 nationella miljökvalitetsmål som fastställts av Sveriges riksdag, exempelvis ett *Rikt odlingslandskap* och *Levande skogar* åvilar bland annat Naturvårdsverket, Jordbruksverket, Skogsstyrelsen och Riksantikvarieämbetet (*Miljömålsportalen*).

En framträdande verksamhet inom kulturmiljövärden, som saknar motsvarighet inom naturvärden, är den uppdragsfinansierade arkeologin. Verksamheten, som regleras i *KML*, bygger på principen att ingrepp i en fornlämning ska föregås av en arkeologisk undersökning vilken bekostas av exploatören. Utöver Riksantikvarieämbetet bedriver även omkring 20 regionala museer och ett tiotalt kommunala museer arkeologisk uppdragsverksamhet (Riksdagens revisorers förslag angående arkeologi på uppdrag 2002/03:RR11).

Det finns också flera ideella eller fristående organisationer med inriktning mot natur- och kulturmiljövård. Som exempel kan nämnas *Naturskyddsföreningen* (Svenska naturskyddsföreningen), *Sveriges Hembygdsförbund*, *Svenska turistföreningen* och *Världsnaturfonden WWF*. Svenska turistföreningen kan i detta sammanhang sägas utmärka sig då föreningen av hävd varit inriktad mot naturvärden, kulturvärden, sociala och estetiska värden. Övriga föreningar har mer renodlade profiler.

Flera av föreningarna är politiskt betydelsefulla aktörer, men skillnaderna är stora mellan olika föreningar. Som exempel kan nämnas Svenska naturskyddsföreningen och Sveriges hembygdsförbund. Svenska naturskyddsföreningen utgör med sina 168 000 medlemmar en viktigt opinionsbildande kraft och föreningens kampanjer har haft stor påverkan på utformningen av svensk miljöpolitik, medan Sveriges hembygdsförbund trots sina 450 000 medlemmar har hållit en lägre profil och varit mer inriktad mot lokal verksamhet.

Policy ...

I Regeringens skrivelse *En samlad naturvårdspolitik* konstateras att det inte längre bör föreligga några skarpa gränser mellan naturvård och andra verksamheter såsom kulturmiljövård, något som till viss del också återges i miljömålen. I skrivelsen betonar man att naturen ständigt är stadd i förändring inte minst genom människans verksamhet. Detta ska inte enbart ses negativt utan här ges också möjligheter att välja vilken natur som ska prioriteras inför framtiden. En avgörande punkt i skrivelsen är att man placerar människans behov i centrum för analysen vilket innebär att naturvårdens dialog med de lokala aktörerna behöver stärkas.

Liknande tankegångar, att kulturarvet och naturvärden måste sättas i relation till de enskilda människornas behov, är också tydliga i den landskapskonvention (*The European Landscape Convention*) som har utarbetats inom ramen för Europarådet. Konventionen är tänkt att fungera som ett gemensamt ramverk som ska reglera bruket och bevarandet av europeiska (kultur)landskap. I förarbetena och tolkningarna av konventionen understryks att det inte är möjligt att säkerställa ett urval av landskap som ska bevaras för framtiden; det ligger i landskapets natur att hela tiden brukas och förändras och så småningom kanske förbrukas. Däremot är det möjligt att slå vakt om vissa värden i landskapet. Vilka värden som

är intressanta att värna är ingenting som kulturmiljövårdens och naturvårdens aktörer ensidigt kan definiera utan det ska bestämmas i lokala och demokratiska fora. Människors känslor för, och inställning till, landskapet blir lika viktiga som landskapets fysiska innehåll (Fairclough 2002).

Betydelsen av att aktivera lokalboende inom naturvården, att i större utsträckning gå mot samförvaltning av naturvården, lyfts fram i Naturvårdsverkets rapport *Lokal förankring av naturvård genom deltagande och dialog* och i en studie om samförvaltning från Centrum för biologisk mångfald (Eksvärd *et al.* 2006). Genom att inledningsvis fokusera på dialog med de brukare som berörs av olika naturvårdsinsatser, har det i flera fall varit möjligt att vända en misstro mot insatserna till en aktiv dialog som resulterat i att man försökt finna nya samarbetsformer, där lokalbefolkningens intressen kunnat integreras med de övergripande naturvårdsinsatserna. Vid sidan av samförvaltningsperspektivet kan också ett ökat intresse skönjas för införlivande av traditionell kunskap inom naturvården, i linje med internationella ambitioner (Tunón 2004).

En liknande trend finns även hos kulturmiljövårdens aktörer, vilka vill tona ned sin expertroll och närma sig allmänheten i vad som ibland betecknas som en medborgardialog. I Agenda kulturarvs slutrapport diskuteras hur kulturmiljövården istället för att utgå från objekten ska utgå från människan. Urvalsfrågorna bör problematiseras i större utsträckning än hittills. Det ska skapas en ökad medvetenhet kring vems historia det är som förmedlas (*Agenda kulturarv – slutrapport 2004*). Agenda kulturarv har därmed en tydlig koppling till de sju kulturpolitiska mål som antogs av Riksdagen år 1974 och som modifierades år 1996. Tanken är att de nationella målen ska vara vägledande för all kulturverksamhet i landet. Under mål fem, kulturarvsmålet, står bland annat att människor ska engageras att bruka sitt kulturarv, att kulturarvet inte är neutralt samt att det ska skapas möjligheter för människor från andra delar av världen att förena sitt kulturarv med sina liv i Sverige.

Det skogliga landskapet står i Europa och övriga världen, liksom i Sverige, inför den speciella utmaning det innebär att försöka kombinera produktions- och miljöhänsyn. Inom ramen för bland annat *MCPFE Work Programme* pågår ett viktigt arbete för att skapa ett hållbart skogsbruk där ekologiska, ekonomiska och socio-kulturella hänsyn kombineras. Detta kan bland annat innebära att traditionell och lokal kunskap tas tillvara i skogsproduktionen.

Avslutningsvis bör framhållas att de tankegångar som är på frammarsch inom svensk och europeisk natur- och kulturmiljövård inte är isolerade företeelser, utan kan relateras till t ex 1992 års Rio-konventions ambitioner (*Earth Summit*) och UNESCOs MAB-projekt (*UNESCO's Man and the Biosphere Programme*).

... och praktik

Under maj och juni 2006 genomfördes sju intervjuer med sammanlagt åtta handläggare på olika länsstyrelser (Jämtlands, Kronobergs, Skåne och Värmlands län) varav fyra representanter för naturvården och fyra för kulturmiljövården. Personernas bakgrunder och tjänstebefattningar varierade, men de flesta hade flerårig vana av att handlägga naturvårds- alternativt kulturmiljöfrågor inom länsstyrelsen.

Intervjuerna som varade ungefär en timme följde en i förväg uppgjord intervjuguide (Bilaga 1) där den intervjuade fick berätta om sin bakgrund för att därefter diskutera regeringens skrivelse *En samlad naturvårdspolitik* i relation till miljömålen *Levande skogar* och *Ett rikt odlingslandskap*. Intervjun övergick därefter till vilket genomslag de sociala och estetiska värdena fått i praktiken. Avslutningsvis fokuserades på praktiska frågor som länsstyrelsens organisation,

ärendegång, budget mm och i vilken mån organisationsstrukturen befrämjade alternativt försvårade samarbetet mellan naturvård och kulturmiljövård.

Med reservation för det begränsade antalet personer som intervjuades, kan ändå några genomgående tendenser urskiljas. Vi har valt att använda den fokusgruppsintervju som genomfördes med detta projekts referensgrupp, dvs. representanter från de centrala myndigheterna Jordbruksverket, Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet och Skogsstyrelsen, (se Bilaga 2, intervjuguide) i september 2006 för att kommentera dessa tendenser.

BRISTANDE FÖRANKRING

Ett genomgående drag är att den ”samlade” naturvårdsambitionen framstår som dåligt förankrad bland de intervjuade handläggarna. Detta kan synas som en orättvis slutsats då de intervjuade personerna genomgående ställer sig positiva till den samlade naturvårdspolitiken. En av de intervjuade intar exempelvis en mer radikal hållning och menar att Naturvårdsverket och Riksantikvarieämbetet bör slås samman, och ifrågasätter uppdelningen mellan natur- och kulturreservat.

Man kan kommentera att ingen av de intervjuade argumenterar för/mot eller utvecklar sin syn på naturvårdens mål med utgångspunkt i de motiv som regeringen ställer upp för naturvårdsarbetet:

- Etiskt moraliska motiv
- Välfärdsmotiv
- Estetiska motiv
- Kulturella och känslomässiga motiv
- Ekonomiska och känslomässiga motiv.

Begreppen styr tanken och naturvården har, till skillnad från kulturmiljövården, varit framgångsrika i arbetet med att lansera begrepp som sätter fingret på avgörande problem som måste bemästras. En visionär och samlad naturvårdspolitik kräver ett delvis nytt språk med nya och väl förankrade begrepp som såväl professionella natur- som kulturmiljövårdsarbetare och allmänhet kan samlas kring.

Även medlemmarna av detta projekts referensgrupp ställde sig mycket positiva till *En samlad naturvårdspolitik*, men det finns viss tveksamhet inför hur väl den praktiseras. Det är tydligt att ambitionerna i skrivelsen inte har fått genomslag i den vardagliga praktiken.

BRISTER I ORGANISATIONEN

Den organisatoriska situationen på länsstyrelserna försvårar genomförandet av en samlad naturvårdspolitik. Exempelvis har de länsstyrelser vi besökt samtliga valt olika organisatoriska lösningar när det gäller natur- och kulturmiljöfrågorna. I Växjö ingår kulturmiljövården i Samhällsutvecklingsenheten och naturvården tillhör Miljövårdsenheten. I Malmö utgör naturskydd, kulturmiljö och landskap tre enheter under Miljöavdelningen. I Karlstad ingår naturvården i Miljöenheten och kulturmiljövården i Planeringsenheten. I Östersund ingår natur- och kulturmiljövården samt rennäringen i samma avdelning.

De intervjuade uttrycker inte något direkt missnöje med de olika organisatoriska lösningarna, men vi menar att här finns ett problem. Avsaknaden av formella strukturer på länsstyrelsenivå för en samlad naturvård gör att frågorna blir beroende av enskilda personers intresse och engagemang. Detta är också något som kommer till uttryck i flera av intervjuerna: eventuellt samarbete mellan naturvård och kulturmiljövård vilar i stort sett på enskilda tjänstemäns intresse. Det verkar vara mer närliggande för yngre tjänstemän att samarbeta mellan sek-

torerna. Från kulturmiljövårdens sida påpekas också att det är alltför vanligt att man för sent, eller inte alls, får kännedom om eller bjuds in till samarbete kring naturvårdsärenden som också berör kulturmiljöfrågor.

De skilda organisatoriska förutsättningarna får ibland märkliga praktiska konsekvenser: olika nyckelkort omöjliggjorde gemensamma fikapauser för naturvårdare och kulturmiljövårdare, skilda skyltpolicys hindrade ett gemensamt framtagande av informationsskyltar mm.

Avsaknaden av formella strukturer på länsstyrelsenivå försvårar sannolikt även möjligheterna att ta fram fungerande rutiner för samarbete som kan tillämpas inom alla länsstyrelser. Positiva erfarenheter av samarbete kan inte automatiskt överföras från en länsstyrelse till en annan.

Uppdelningen mellan naturvård och kulturmiljövård på central myndighetsnivå framstår som mer institutionaliserad eftersom dessa verksamheter sorterar under olika myndigheter, även om Jordbruksverket och Skogsstyrelsen är involverade både i naturvårds- och kulturmiljövårdsfrågor. Om det var bra med skilda myndigheter rådde olika uppfattningar inom referensgruppen. Någon föreslog att flera myndigheter/verksamheter skulle slås samman i ett Landskapsverk, andra ansåg att det var bra med olika myndigheter eftersom ”mindre” verksamheter, såsom kulturmiljövård, skulle riskera att drunkna i en större myndighet med ett bredare ansvarsområde.

RESURSFÖRDELNING

Det är av olika anledningar svårt att direkt jämföra budgetarna för kulturmiljövård och naturvård, men det torde inte vara något kontroversiellt påstående att naturvården såväl ekonomiskt som personellt är den starkare parten. Ett missnöje baserat på detta lyser igenom i flera av intervjuerna, framför allt hos representanter från kulturmiljövården, även om situationen uppmärksammas även av naturvårdare, t ex flera fall där kulturmiljövården av resursskäl inte har haft möjlighet att möta ens naturvårdens direkta önskemål om inspel i konkreta ärenden.

Det finns också en rädsla för att den egna verksamheten skall bli lidande på ett utvecklat samarbete mellan sektorerna, att resurserna kan riskera att minskas. I en intervju uttrycks exempelvis att när man inom kulturmiljövården prioriterar samarbetet mellan kulturmiljövård och naturvård så blir kulturmiljövårdens kärnfrågor lidande.

Den asymmetriska resursfördelningen påtalades också inom referensgruppen. Från kulturmiljövårdshåll framhölls att ekonomiska medel fördelas enligt en gammal stuprörsmodell, och att medel som avsätts för en samlad naturvård i allt för stor utsträckning hamnar på naturvårdssidan och inte kommer kulturmiljövården till godo på avsett sätt. Från andra håll poängterades att naturvården har varit betydligt skickligare på att agera strategiskt, genom att göra tydliga prioriteringar och sätta upp delmål vilka har kunnat argumenteras för har naturvården successivt kunnat flytta fram sina positioner och öka sina ekonomiska anslag. Naturvården har också starkt gynnats av de politiska vindarna, med en ökad medvetenhet om miljöns betydelse. Kulturmiljövården skulle i strategiskt avseende behöva lära av naturvården för att kunna öka sina anslag.

Det är svårt att värdera vilka konsekvenser budgetskillnaderna har för det praktiska arbetet, men helt klart bidrar skillnaderna i ekonomiska och personella resurser till att naturvården blir den dominerande parten. Om visionen om en samlad naturvård tas på allvar bör det finnas ett gemensamt intresse av att satsa medel på ett utökat samarbete. Ett problem är att pengarna fördelas på de olika sektorerna enligt gamla modeller, vilket försvårar möjligheterna till gemensamma satsningar. I avseende att förändra denna fördelningstradition skulle kulturmiljövården förmodligen ha mycket att vinna på att bli bättre på att precisera konkreta mål och prioriteringar.

Vi anser att det, utifrån erfarenheterna av de olika intervjuerna, finns anledning att diskutera ytterligare två områden på ett mer fördjupat sätt. För det första de skilda förhållningssätten gentemot de båda miljökvalitetsmålen *Levande skogar* och *Ett rikt odlingslandskap*, för det andra relation mellan natur- och kulturmiljövården och deras olika identiteter.

Olika miljökvalitetsmål – skilda förhållningssätt

Vid de olika intervjuerna framkom tydliga skillnader för miljömålen *Levande skogar* och *Ett rikt odlingslandskap* vad gällde samarbete och samsyn mellan naturvård och kulturmiljövård. Generellt fungerar samarbete och samsyn på länsstyrelserna bättre för ärenden relaterade till *Ett rikt odlingslandskap* än för *Levande skogar*. Till viss del kan detta hänga samman med att odlingslandskapet handläggs på länsstyrelserna, medan frågor rörande skogen handläggs regionalt både på Skogsstyrelsen och länsstyrelsen. Men den stora skillnaden beträffande förhållningssätten till de olika miljömålen verkar framför allt vara relaterat till vilka miljöer som bedöms vara kulturlandskap. En annan viktig skillnad mellan de båda miljömålen är gestaltandet av den mänskliga närvaron, vilken är påtaglig genom den betydelse brukarna ges i *Ett rikt odlingslandskap* men inte lika framträdande i *Levande skogar*.

LEVANDE SKOGAR?

Skogslandskapen ruvar på en särskild problematik då produktion, skogsbruk, är en alltjämt aktiv och lönsam ekonomisk näring. Detta innebär att verksamheter som avverkning, markberedning och plantering ständigt pågår i skogarna, med vissa konsekvenser för både natur- och kulturmiljövården. Redan under 1800-talet blev skogsvård en fråga om hur skog skulle vårdas i reproducerande syfte för att kunna svara mot industrins behov, men också skyddas för framtiden och njutas som vildmark (Ödmann *et al.* 1982, s. 57ff). Något som kom till uttryck i statsmakternas begynnande avsättning av nationalparker där ”vild” och ”orörd” natur skulle bevaras (Mels 1999). Den uppfattning som förmedlades av naturvården, att skog, eller rättare sagt den boreala skogen, och fjäll var ren ”natur” förstärktes av kulturmiljövårdens fokus på odlingslandskapen, och vad som uppfattades som områden av större betydelse för den nationella historieskrivningen (jfr Loeffler 2005 för marginaliseringen av Norrland). Den boreala skogen tillmättes med andra ord ett ringa, eller intet, värde som kulturlandskap, men desto större naturvärden.

Det bör betonas att det har gjorts skillnad på de boreala skogarna i mellersta och norra Sverige, och södra Sveriges skogar. I södra Sverige är det accepterat att skogarna rymmer långa historier av mänskligt nyttjande, av betydelse för hur dagens skogar har formerats. I själva verket förefaller skogarna i södra Sverige varit föränderliga med växlande perioder av avskogning, agrar markanvändning samt återväxt (t ex Häggström 2005, Lagerås 1996, 2000, 2007). Detta förhållande gör att skogarna rymmer många forn- och kulturlämningar¹ annars associerade med odlingslandskap såsom fossil åkermark, boplatser och gravar (se exempel i Olsson 1992). Då motsvarande lämningar belägna i dagens odlingslandskap har löpt större risk att förstöras eller skadas, betraktas ofta skogen som ett sorts reservat för forn- och kulturlämningar tillhörande ett äldre odlingslandskap. Det är alltså inte primärt det mänskliga nyttjandet av skogen som skog i äldre tider som är av intresse.

1 Fornlämningar, men inte kulturlämningar, är skyddade enligt KML. Hänsyn till kulturlämningar påtalas i SVL §30.

Kulturmiljövårdens insatser och forskning inom akademiska discipliner med anknytning till kulturmiljövården har sällan varit riktade mot boreala skogsområden. Men under den senaste tioårsperioden kan en märkbar förändring skönjas, och ett antal forskningsprojekt har visat att också förment orörda boreala skogar i själva verket är produkter av både naturförutsättningar och mänskligt nyttjande (t ex Segerström *et al.* 1994). Också studier av forn- och kulturlämningar efter människors bruk av skogen som skog pekar i samma riktning, och visar att skogen i själva verket utgjorde en källa till både överlevnad och välbefinnande (t ex Svensson 1998). Utmärkande för flera av de yngre forskningsprojekten är det tvärvetenskapliga anslaget, där akademiska discipliner som arkeologi, historisk kulturgeografi, vegetationshistoria m fl. tillsammans har kunnat bidra till en mer nyanserad och rik bild av skogen genom tiderna (t ex Emanuelsson *et al.* 2003, von Stedingk & Baudou 2006).

Det på sikt förmodligen viktigaste projektet är *Skog & Historia*, vilket startade 1995. Projektet, som drivs av Riksantikvarieämbetet, Skogsstyrelsen och några andra aktörer med hjälp av arbetsmarknadsåtgärder, inventerar forn- och kulturlämningar i skogsmark. I nuläget har ca 20% av Sveriges skogsmark inventerats och ca 150 000 lokaler med forn- och kulturlämningar dokumenterats (muntlig uppgift, Hans Lind, Skogsstyrelsen och medlem av Skog & Historias partsammansatta arbetsgrupp).

Det nya förhållningssätt som aviseras i bl. a. *En samlad naturvårdspolitik* och senare års forskning till trots, utgör framför allt de boreala skogarna ett särskilt problemområde ur ett integrerat naturvårdsperspektiv. Från naturvårdssidan framhålls framför allt värdet av kontinuitetsskogar, dvs. områden som varit kontinuerligt trädbevuxna utan väsentliga trädslagsbyten sedan 1700 (Nitare *et al.* 2004, särskilt s. 6). Vid reservatsbildningar i skogsområden har också påtagligt lite hänsyn tagits till kulturmiljövården och kulturhistoriska förutsättningar (Riksantikvarieämbetet 2006). Trots detta förtjänas att poängtera att i realiteten har olika naturvårdsåtgärder ofta utgjort det främsta skyddet för forn- och kulturlämningar och biologiskt kulturarv i skogsmark.

För kulturmiljövården kvarstår, vilket framförts i intervjuerna, problemet att man fokuserar på objekt, enstaka forn- och kulturlämningar, i skogen, och inte på skogen som ett sammanhängande kulturlandskap. Likaså är det påtagligt att man inte gör skillnad på forn- och kulturlämningar härrörande från agrar praktik, i realiteten tillhörande odlingslandskapet, vilka skogbevuxits till följd av övergivande, och forn- och kulturlämningar efter mänsklig verksamhet i vad som var skog. Eller rättare sagt, det är framför allt den förra kategorin som värderas högst till följd av skogens alltför låga värde som kulturlandskap. Samma förhållande gäller i den mån det biologiska kulturarvet uppmärksammas, dvs. det är framför allt rester efter odlingslandskap i skogen som värderas.

Skogens biologiska kulturarv (Emanuelsson 2003, särskilt s. 8f) rymmer potential att fungera som en ”brygga” mellan naturvård och kulturmiljövård i skogen, men riskerar idag alltför ofta att falla mellan stolarna. Från naturvårdssidan poängteras att det biologiska kulturarvet bör vara en angelägenhet för kulturmiljövården, men här saknas i allmänhet nödvändig biologisk kompetens för att kunna känna igen och tillvarata dessa värden. Likartade förhållanden gäller också skogens sociala och estetiska värden.

Genom att i större utsträckning uppmärksamma skogens biologiska kulturarv skulle de olika forn- och kulturlämningarna i större utsträckning kunna knytas samman, och skogen skulle bli ett mer begripligt kulturlandskap. En ökad kunskap om det biologiska kulturarvet och det historiska bruket av skog utgör också viktiga bidrag till kunskap om de ekologiska förhållandena, och borde vara av betydelse för utformandet av skötselplaner (Foster 2000, Hayashida 2005, se också Rackham 1996 (1976)).

Betydelsen av medborgerlig närvaro och deltagande framförs allt mer inom naturvård och kulturmiljövård, och skulle behöva utvecklas i skogliga områden vilka ofta utgör samhälleligt marginaliserade glesbygdsområden. Natur- och kulturmiljövård, såsom samlad naturvård, skulle kunna utgöra viktiga resurser för förstärkande av lokal självkänsla, medborgarvärde och lokal näringslivsutveckling såsom turism (Svensson in print). Värdet av en samlad naturvård, att kunna kombinera natur- och kulturmiljövård, vid rådgivning och annan kommunikation med skogsägare framförs ofta av skogsvårdskonsulenter. Kulturlämningar och kulturmiljöer uppfattas ofta mer positivt av markägare än naturvärden, och är därmed lättare att kommunicera.

Understrykas bör att natur- och kulturmiljövård i skogen delar en grundläggande problematik, nämligen relationen till det ekonomiskt betydelsefulla och arealkrävande skogsbruket. Skogsbruksrelaterade ingrepp som avverkning, markberedning, plantering osv. kan vara kännbara för både natur- och kulturmiljövärden i skogen. Ett samarbete och samordning av resurser mellan naturvärden och kulturmiljövärden borde därför vara en viktig angelägenhet för miljö kvalitetsmålet *Levande skogar*.

ETT RIKT ODLINGSLANDSKAP

Till skillnad från skogsbruket är dagens svenska jordbruk, med vissa undantag, inte längre en ekonomiskt lönsam verksamhet utan istället starkt beroende av olika bidrag. Därmed kan dagens markanvändning inom jordbruket styras genom bidragens inriktning. Då Jordbruksverket har ansvar för både fördelning av bidrag och för miljöfrågor inom jordbrukssektorn kan odlingslandskapet värnas genom t ex olika miljöersättningar. Men eftersom Jordbruksverket, till skillnad från Skogsstyrelsen, inte har egen kulturmiljövårdskompetens utan ansvaret för kulturmiljövärden i odlingslandskapet åligger en annan myndighet, Riksantikvarieämbetet, finns ett visst glapp i administrationen av odlingslandskapet då kulturmiljövårdsfrågorna inte handläggs gemensamt med övriga miljöfrågor. Något som framgick också av intervjuerna, nämligen att naturvård och kulturmiljövård i odlingslandskapet ofta drar åt samma håll, men inte nödvändigtvis tillsammans.

Samtidigt är odlingslandskap uppenbara produkter av naturförutsättningar, hävdhistorik och mänsklig praktik, och såsom tidigare påtalats var kulturmiljövärden under många år fokuserat på odlingslandskapen, vilket innebär att dessa är bättre utforskade, utgrävda och inventerade än t ex skogslandskapen. Ett samarbete mellan natur- och kulturmiljövård inom ramen för detta miljömål har därför fallit sig mer ”naturligt”, och t ex ängs- och hagmarksinventeringar började genomföras redan på 1980-talet. En annan skillnad gentemot skogen är den medvetenhet som finns om betydelsen av det fortsatta bruket och hävden för att odlingslandskapets värden skall bevaras. Odlingslandskapen skötte sig inte själva utan bönder, utan växte bara igen med förluster av naturvärden relaterade till bruk och hävd. Naturvärden i odlingslandskapet är trots allt i mångt och mycket att betrakta som biologiskt kulturarv.

Det finns exempel på aktiva åtgärder på länsstyrelserna för att få till stånd ett bättre samarbete mellan naturvård och kulturmiljövård för frågor rörande odlingslandskapet. Som exempel kan nämnas den nyinrättade GOLF-gruppen (Gruppen för Odlings- och LandskapsFrågor) vid länsstyrelsen i Karlstad, där representanter för både naturvård och kulturmiljövård sitter med. En annan mötesplats mellan naturvård och kulturmiljövård i odlingslandskapet som lyfts fram i intervjuerna är Jordbruksverkets KULM- (kompetensutveckling av lantbrukare inom miljöområdet) kampanjer *Levande landskap* (2002–2006) och tidigare genomförda *Markernas mångfald*. Inom dessa har man arbetat integrerat med naturvårds- och kulturmiljöfrågor i syfte att höja lantbrukarnas kompetens för

just natur- och kulturvärden i landskapet. Dessa kampanjer har inte bara verkat integrerande mellan natur- och kulturmiljövården, de har också varit inriktade på de aktiva jordbrukarna, vilka har fått hjälp med utbildning, rådgivning och skötselplaner.

Några av de intervjuade länsstyrelsetjänstemännen hade ett förflutet inom dessa kampanjer, och påtalade det nära samarbetet mellan natur- och kulturmiljövården i positiva ordalag. Något som har uppmärksamrats också av andra. Men erfarenheterna från dessa båda kampanjer verkar inte ge avtryck på den "ordinarie" verksamheten. En möjlig förklaring kan vara att det ofta är yngre tjänstemän som har arbetat med *Markernas mångfald* och *Levande landskap*, och att kampanjerna har betraktats som tillfälliga. En tjänsteman klargjorde t ex att karriärmöjligheterna var bättre inom den "ordinarie" verksamheten.

En annan skillnad från skogen, är att de av *En samlad naturvårdspolitik* poängterade sociala och estetiska värdena har verkat integrerande mellan naturvård och kulturmiljövård inom odlingslandskapet. Detta kan ha sin förklaring i att begreppet kulturlandskap under många år var i det närmaste synonymt med odlingslandskap, och bilden av kulturlandskapet är starkt associerat med kulturell identitet och estetiska upplevelser (Welinder 1993, s. 50f).

Dagens jordbruk handlar såväl om produktion av mat som produktion av landskap och upplevelse, och miljövård ingår som väsentliga delar av landskapsproduktionen. Därför föreligger inte konkurrens mellan miljömål och pågående produktion i odlingslandskapet på samma sätt som i skogslandskapet. För dagens bönder utgör istället olika ersättningar för upprätthållande av ett önskvärt landskap betydelsefulla inkomstkällor. Det främsta hotet mot odlingslandskapet idag handlar snarare om lönsamhetsproblem, och det svenska jordbrukets framtid, att många unga känner tveksamhet inför att satsa på en framtid inom jordbruket. Ur ett globalt perspektiv är dessutom bidragen till europeiska jordbruk tveksamma, eftersom det idag dumpas billiga jordbruksprodukter i tredje världen med negativa effekter för dessa länders egna jordbruk.

Miljömålet *Ett rikt odlingslandskap* står och faller i långa loppet med de aktiva brukarna, dvs. bönderna. Medborgarperspektivet är alltså av central betydelse, och en hållbar markanvändning iscensätts framför allt i en lokal kontext. Men övergången från mat- till landskapsproducent har inte varit självklar för många bönder, och ligger inte i linje med en över generationer reproducerad bondeidentitet. Dagens jordbruk, eller landskapsvård, tenderar idag att styras uppifrån genom olika direktiv, styrmedel och bidrag. Men ett på sikt hållbart jordbruk, eller landskapsvård, kräver ett ökat brukardeltagande och tillvaratagande av lokal kunskap (t ex Stenseke 1997, 2001, 2004, Thorell 2005). I det avseendet bör natur- och kulturmiljövård tillsammans verka i dialog med aktiva jordbrukare och andra boende, inte minst genom att förmedla kunskap om odlingslandskapets historik och värden.

Institutioner, tankekollektiv och hierarkier – en diskussion

Motsättningar, olikartade förhållningssätt och konflikter reduceras ibland till en fråga om målkonflikter och bristande kommunikation (t ex Almstedt *et al.* 2006). Men även om målkonflikter och kommunikationsproblem natur- och kulturmiljövårdare emellan naturligtvis utgör betydelsefulla komponenter då motsättningar uppstår, är vår mening att dessa snarare är symptom än orsak till konflikt. Att det finns mer djupliggande orsaker som kan ta sig uttryck i form av målkonflikter och bristande kommunikation. Framför allt vill vi framhålla tankekollektivs- och maktproblematik.

Naturvårdare och kulturmiljövårdare har utbildats vid olika institutioner, med olika akademiska traditioner. De har under utbildningen och senare i yrkeslivet oftast vägletts av olika teoretiska utgångspunkter, följt varierande diskurser, arbetat med skilda metoder och redovisat sina resultat enligt olika praxis. Naturvårdare och kulturmiljövårdare har därmed fostrats in i olika tankekollektiv (Fleck 1997), och förlänats åtskilda institutionella hemvister.

Institutionell tillhörighet är en reflekterad medvetenhet, medan medlemskap i ett tankekollektiv hör hemma i den rutiniserade sfären (Giddens 1984) och utgör en djupare identifiering. Det är med andra ord mer krävande att överskrida gränser mellan tankekollektiv än mellan institutioner. Idag föreligger en utpräglad ömsesidig ”vi” och ”dem” känsla mellan företrädare för naturvård respektive kulturmiljövård även om man har samma arbetsplats och därmed samma institutionstillhörighet.

Dessa olika identifikationer går igen i hanteringen av miljömålen *Levande skogar* och *Ett rikt odlingslandskap*, då skogen mer associeras med natur och odlingslandskapet med kultur. För att kunna samarbeta och integrera natur- och kulturmiljövård i enlighet med visionerna i *En samlad naturvårdspolitik* krävs framför allt ett överskridande av tankekollektivsgränserna.

Det är befogat, om än kontroversiellt, att påpeka det asymmetriska eller hierarkiska förhållandet mellan natur- och kulturmiljövård, vilket är relaterat till fördelningen av ekonomiska och personella resurser. En inte alltför ovanlig uppfattning hos tjänstemän på kulturmiljövårdssidan är att det är tre till fyra personer på naturvårdssidan som utför motsvarande arbetsuppgifter som en tjänsteman inom kulturmiljövården. Här bör dock en regional olikhet påpekas. I län med många exploateringsärenden, dvs. län med kraftig samhällslig tillväxt, förfogar kulturmiljövården i själva verket över avsevärda resurser i form av de uppdragsarkeologiska institutionerna och de förstärkningar som tillförts länsstyrelserna för detta ändamål. Dagens tillväxtområden ligger i allmänhet i redan tätbebyggda områden, och därför berörs oftare jordbrukslandskap än skogslandskap av exploateringsärenden.

I händelse av konflikt, eller i en förhandlingssituation, är det nästan alltid kulturmiljövården som får ge vika för naturvårdens önskemål, vilket tydligt påpekades av de intervjuade företrädarna för kulturmiljövården. Även de flesta naturvårdstjänstemännen trodde nog att så var fallet, men hade sällan reflekterat över frågan. Intressant nog påpekades att naturvården tidigare hade uppfattat kulturmiljövården som en starkare part till följd av den starka kulturminneslagen, men att förhållandena hade svängt kraftigt under de senaste decennierna till följd av de politiska vindarna och naturvårdens förstärkta ekonomiska resurser.

Naturvårdens skicklighet att politisera sitt budskap, att strategiskt flytta fram sina positioner successivt och förekomsten av politiskt effektiva miljöorganisationer, saknar motsvarighet inom kulturmiljövårdssektorn. Något som resulterat i den asymmetriska verklighet som idag är för handen, där naturvården i praktiken har tolkningsföreträde vid händelse av konflikt. Kulturmiljövården bör här lära av naturvårdens målmedvetna och strategiska tänkande för framtida agerande. Det kan hållas i minnet att den tid, då kulturmiljövården till följd av sin starka lagstiftning kunde framstå som den starkare parten, inte ligger alltför långt tillbaka i tiden. Men det är också av betydelse att naturvården, såsom den idag starkare parten, intar en öppnare position och bjuder in kulturmiljövården till samarbete, utan att i förväg ha preciserat vad man vill att kulturmiljövården skall bidra med.

Andskap, landskap och blandskap: hybrida förutsättningar för natur- och kulturmiljövårdens mötesplatser

Ett gemensamt landskap

Enligt vår mening har både kulturmiljövård och i synnerhet naturvård präglats av ett tekniskt-praktiskt, och inte ett reflekterande ideologiskt, förhållningssätt. Man har strävat efter att bevara arter och habitat, undvika skador på fornlämningar eller att dokumentera dem på ett vetenskapligt sätt vid borttagande. Bevarandeperspektivet har varit, och är, ett kraftfullt instrument som säkerställt många viktiga natur- och kulturvärden, men perspektivet behöver kompletteras med en mer reflekterande diskussion som handlar om hur dessa handlingar omformar landskapet och dess innebörd. Det är alltså fråga om aktiva val och påverkan på landskapet i lika stor utsträckning som bevarande, vilket är mindre diskuterat (jmf Adams 1997).

Rubrikens ordlek, "andskap, landskap och blandskap" är stulen från Torsten Hägerstrand (Hägerstrand 1991), och kan sägas representera ett enkelt och självklart synsätt: Det landskap vi formar och formas av är en blandning av naturvetenskapligt förklarbara, mätbara processer, och humanvetenskapligt förståbara intentioner, ideologier och mentaliteter. Att planera och styra landskapsutveckling kräver kunskap om såväl fysiska och historiska processer, som kunskap om samhällets vilja och befintliga styrmedel. Det är därför omöjligt, och meningslöst, att utifrån ett visst landskapsutsnitt svara på frågan: Vem eller vad styr utvecklingen? Viljorna och parterna är många och skiftande: populationer av såväl fornlämningar som djur och växter; lagar, planinstrument, regeringsskrivelser; brukare, boende, kommersiella krafter, traditioner och enskilda individer. En sådan landskapssyn präglas av hybriditet, av gränsöverskridande undersökningar. Studiet av hybrida landskap inbegriper naturförutsättningar, kulturella och historiska förhållanden, den politiska verkligheten och framtidsambitionerna samt olika medborgargrupperns kunskaper, erfarenheter och intressen (Whatmore 2002).

Kanske bör man ta kunskapen om olika bildanden och upprätthållanden av våra "andskap" på mer allvar. Studiet av "mindsapes", för att använda en engelsk och mer utbredd term – kartlägger intentionernas och mentaliteternas landskap. Hägerstrand visar i sin artikel om anläggandet av nationalparker hur själva ärendet övergår från "andskap" till "landskap". Själva transformationsprocessen sker genom flera institutioners och människors inblandning, och ingen kan i slutänden beskriva vad som egentligen skedde mellan 1904 och 1913, den tid det tog att fysiskt manifesteras de första nationalparkerna (Hägerstrand 1991, s. 94).

Studiet av förhållandet mellan idé och fysiskt resultat är inte endast intressant när det handlar om så omfångsrika skeenden som frambringandet av nationalparker, utan kunde appliceras på analyser av enskilda småändren varhelst inom natur- och kulturmiljövårdens utövning. Kanske vet vi inte egentligen var vi står förrän detta är mer utrett. Återkopplingen från sådana reflexiva studier torde vara av högt prioriterat intresse (för uppdragsarkeologi se t ex Burström & Berggren 2002, Karlsson & Nilsson 2001). Ett steg i denna reflexiva riktning är att genom hybriditetstanken, "blandskapet", återkoppla till samhället eller medborgaren.

Enligt vår mening, är skapandet av mötesplatser mellan naturvård och kulturmiljövård avgörande både för att förbättra samarbetet mellan de båda sektorerna och för ett mer reflekterat förhållningssätt till landskapets innehåll. Vi vill i det följande lyfta fram några områden, mötesplatser, för framtida samarbete mellan natur- och kulturmiljövård involverande tankar om "andskap" och "blandskap". Inledningsvis tittar vi på några redan befintliga mötesplatser, för att sedan lämna några förslag till områden som vi hoppas skall kunna tillhöra framtiden.

Befintliga mötesplatser

MILJÖKVALITETSMÅLEN?

Flera av Sveriges 16 miljö kvalitetsmål berör både natur- och kulturmiljövård, och kulturmiljön utgör dessutom övergripande miljö målsfråga 2. Arbetet med miljö kvalitetsmålen har därför potential att utgöra navet i ett tätare samarbete mellan natur- och kulturmiljövårdssektorerna. Hittills har emellertid kulturmiljövårdens avtryck på det konkreta miljö målsarbetet varit mindre framträdande då kulturmiljövårdssektorn kom in arbetet förhållandevis sent och i begränsad omfattning. För framtiden bör betydelsen av samarbetet sektorerna emellan i relation till miljö kvalitetsmålen lyftas betydligt, vilket vi återkommer till.

MILJÖKONSEKVENSBESKRIVNINGAR

Miljökonsekvensbeskrivningar (MKB) utgör ett verktyg med stor potential att fungera som mötesplats för natur- och kulturmiljövård, då dessa skall omfatta analyser av konsekvenser för både natur- och kulturmiljövården (bland annat). Men det vanliga är att naturvården respektive kulturmiljövården utreds parallellt, och att analyser av sammanhang eller eventuella konflikter saknas. Kulturmiljövården hanteras ofta som objekt, kanske i listform, och det är inte ovanligt att egentliga konsekvensanalyser saknas (se Riksantikvarieämbetet 2003, 2004).

Ett utvecklande av MKB rymmer flera möjligheter. Som en sorts lägsta nivå skulle MKB kunna användas av naturvården och kulturmiljövården för att diskutera gemensamma prioriteringar och lufta eventuella intresse motsättningar i relation till de aktuella planarbetena. En mer utvecklad variant skulle emellertid vara att också inkludera det framtida landskap, den samhällsförändring som planeras samt de berörda medborgarna.

SKOG & HISTORIA

Projektet *Skog & Historia* är ett samarbete mellan Skogsstyrelsen, Riksantikvarieämbetet, AMS, vissa läns museer och vissa läns styrelser. Inom projektet bedrivs inventeringar av forn- och kulturlämningar i skogsmark, vilket genererar både ny kunskap om skogen som kulturlandskap och en ökad medvetenhet om det skogliga kulturlandskapets betydelse hos de samverkande aktörerna. Med *Skog & Historia* kommer också, även om detta inte hör till projektets målsättningar, ett medborgarperspektiv in. *Skog & Historia* drivs framför allt lokalt boende, arbetslösa inventerare. Dessa sprider sedan kunskapen om det historiska arvet i

skogarna till grannar osv i sina respektive lokalsamhällen. Detta bidrar till ett ökat historiemedvetande och lokal stolthet, och i förlängningen är det möjligt att kunskapen också omsätts i lokal näringslivsutveckling.

Skog & Historia-projektet utgör en mötesplats genom de olika aktörer som är involverade. I Skogsstyrelsens digitala kartsystem är det dessutom möjligt att samköra de inventerade kulturmiljövärdena med andra kartsystem med t ex naturvärden, och på så sätt få god inblick i det rumsliga samspelet mellan dessa värden. Det finns också ambitioner att ytterligare utveckla medborgarperspektivet genom att lägga till verksamheter riktade också till intressegrupper som inte är involverade i inventeringsarbetet, vilket ytterligare skulle förstärka *Skog & Historias* betydelse. En annan utvecklingslinje skulle kunna vara att infoga inventering av biologiskt kulturarv.

LEVANDE LANDSKAP

Jordbruksverkets kampanjer *Markernas mångfald* och *Levande landskap* förtjänar att lyftas fram som ett särskilt erfarenhetsområde. Här har man under flera år arbetat integrerat med såväl natur- som kulturmiljöfrågor med inriktning på de aktiva jordbrukarna.

Kampanjen *Levande Landskap* har drivits inom ramen för KULM (kompetensutveckling av lantbrukare inom miljöområdet) och handlar om hur jordbruksdriften påverkar natur- och kulturvärdena i markerna. Inom ramen för de båda kampanjerna har bedrivits ett praktiskt samlat naturvårdsarbete där lantbrukare fått kostnadsfri rådgivning i hur jordbruksdriften kan kombineras med att man värnar om gårdens natur- och kulturvärden.

Ett problem med både *Skog & Historia* och *Levande landskap* är att de utgör projekt, vilket innebär att de är avsedda att avslutas eller har avslutats. De finansieras i stort sett inte heller genom ordinarie anslag, utan med externa medel. Projekten skulle behöva permanentas och infogas i den ordinarie verksamheten för att ge ordentliga avtryck och på sikt kunna utvecklas som mötesplatser.

Framtida mötesplatser

MILJÖKVALITETSMÅLEN!

Relevanta miljö kvalitetsmål behöver utvecklas av naturvård och kulturmiljövård i samarbete, inte av sektorerna var för sig. En möjlighet vore att naturvårds- och kulturmiljövårdssektorn gavs gemensamma uppdrag relaterade till miljö kvalitetsmålen. För att undvika riskscenarier av karaktären att respektive sektor kortsiktigt försöker hävda sina särintressen bör samsamarbetsuppdragen vara konkret utformade, och mål, arbets- och resursfördelning vara tydliga. Samarbetsuppdragen bör ligga på såväl nationell som regional nivå, och just på regional nivå finns stora möjligheter att utveckla konkreta samsamarbetsstrategier att bygga vidare på. Det bör även satsas på integrerad forskning direkt riktad mot bestämda miljö mål.

UTBILDNING OCH KOMPETENSUTVECKLING

För framtida hybrid landskapsvård behövs såväl specialist- och sektorskompetens som kompetens av mer övergripande eller överskridande karaktär. Men även specialister bör vara utrustade med en inblick i andra fält än det egna. Utbildningsmoment för blivande och verksamma, natur- och kulturmiljövårdare behöver därför utvecklas, helst inom ramen för de traditionella kurserna och programmen. Dagens utbildningar är alltför ofta utformade enligt ”stuprörsmodellen”, och ger dålig förberedelse t ex för arbetsuppgifter såsom *Skog & Historia* och

Levande landskap. I det här sammanhanget framstår de mindre universiteten och högskolorna som mer flexibla, och som exempel på en utbildning av mer hybrid karaktär kan Landskapsvetarprogrammet vid Högskolan i Kristianstad nämnas.

ADAPTIV FÖRVALTNING MED KULTURMILJÖVÅRD OCH MEDBORGARVÄRDE

Adaptiv förvaltning, dvs. att bejaka, eller infoga, förändringar och störningar, att regelmässigt omsätta ny forskning i förvaltningen av naturvärden, att systematiskt lära av de erfarenheter som görs, och därmed ständigt ompröva arbetssätt och prioriteringar, vinner alltmer insteg inom naturvården (t ex Adaptive management – tillåt störningarna, Lee 1999, Salafsky *et al.*). Kulturmiljövärden och medborgarperspektiv diskuteras inom adaptiv förvaltning, men framstår ännu som tämligen utvecklade. Med en satsning mot dessa områden skulle adaptiv förvaltning kunna utvecklas som en attraktiv, alternativ förvaltningsmetod som väl skulle kunna svara mot det hybrida landskapsperspektivet.

MILJÖFÖRSTÖRINGENS HISTORIA

1900-talets natur är starkt påverkad av människans industriella utveckling. Miljöförstöringen har skapat platser och landskap som bär på en lika viktig som skrämmande historia. Utifrån ett miljöpedagogiskt perspektiv borde miljöförstöringen studeras som en fysisk företeelse. Här kunde exempelvis kärnkraftens eller oljeindustrins historia och miljöer belysas och dokumenteras. Även den mer långvariga miljöförstöringen kräver sin belysning för att kunna sättas in i etiska och sociala sammanhang. Här kunde exempelvis vattenkvalitetsundersökningar och bottensediment från våra sjöar och vattendrag belysa människans månghundraåriga påverkan på växt- och djurliv.

GLOBALISERINGENS OCH NATIONALSTATENS NATUR

Naturvård och kulturmiljövård arbetar framför allt inom dagens nationsgränser, medan verkligheten är gränslös. Något inte minst den globala klimatskissen upplyser oss om. En mer kritisk utforskning av de nationella ideal och praktiker som om ger natur- och kulturmiljövårdens mentala landskap är berättigad. Att nyansera det nationella ansvaret till förmån för ett ökat globalt engagemang inom båda fälten borde vara ett gemensamt ansvar.

LANDSCAPING

Natur- och kulturmiljövård skapar landskap. I en viss grad väljer vi, genom lagar, förordningar och regionala planer, vad som skall bevaras, brukas osv. Förutom att det vore intressant att veta just hur olika landskap får sin form genom natur- och kulturmiljövård, vore det viktigt att ventilerat idén om just valmöjligheterna.

GRÖN ARKEOLOGI FÖR FRAMTIDEN

Resurserna inom den uppdragsfinansierade fältarkeologin är i jämförelse med annan kulturmiljövård stora. Vad som är mindre känt är att det genom uppdragsarkeologin har skapats en stor bank av naturhistoriska data, vilken borde kunna användas för att belysa många av dagens miljöproblem såsom klimatförändringsproblematiken. Dessutom har uppdragsarkeologin på flera håll i landet utarbetat en kulturmiljöpedagogisk verksamhet som är väl rustad att ta sig an mer övergripande miljöfrågor. Den gröna arkeologins potential har idag endast

utnyttjats i begränsad utsträckning, men det föreligger enstaka positiva exempel som visar på de stora möjligheterna inom detta område (Lagerås 2006, 2007, se även Nilsson 2003).

MER KULTURMILJÖVÅRD I NATURVÅRDEN – MER NATURVÅRD I KULTURMILJÖVÅRDEN

Såsom ovan har påpekats har flera sektorsmyndigheter naturvårdsansvar, medan Riksantikvarieämbetet intar en särställning för kulturmiljövårdsfrågor. Uppenbart är att flera sektorsmyndigheter med naturvårdsansvar skulle behöva förstärka med kulturmiljövårdskompetens med inriktning mot myndighetens miljömålsansvar. Omvänt skulle Riksantikvarieämbetet behöva prioritera upp arbetet med miljökvalitetsmålen, och förstärka med relevant naturvårdskompetens, för att kunna gå i dialog med de olika sektorsmyndigheter som driver naturvård och ansvarar för miljökvalitetsmål involverande kulturmiljövård. Det är av särskild betydelse att uppdragsarkeologin utvecklas i förhållande till miljökvalitetsmålen. Likaså borde naturvården bjudas in till diskussion om de kulturpolitiska målen.

ENAD FRONT ...

Natur- och kulturmiljövård har i själva verket många gemensamma intressen, och flera gemensamma problemområden såsom relationen till det ekonomiskt viktiga skogsbruket och den pågående klimatförändringen. Såväl dagens mekaniserade skogsbruk som klimatförändringen är krafter betydligt större än både naturvård och kulturmiljövård, och ett samarbete där man utnyttjar varandras styrkor borde kunna ge ett bättre resultat. T ex har naturreservat många gånger visat sig vara ett bättre skydd än *KML* för fornlämningar i skogsmark.

I de skarpa lägen som faktiskt många gånger råder är det väsentligt att kunna definiera de gemensamma kärnfrågorna, ställa upp mål, lära sig göra nödvändiga prioriteringar samt utveckla rutiner för samarbete och information tidigt i ärendehantering. Inte minst viktigt är att tillsammans se över hur man bäst kan utnyttja de gemensamma resurser och lagar som står till förfogande, och hur man tillsammans kan göra "mjuka" värden till "hårda" presentationer i syfte att vinna politiskt gehör för viktiga framtidsfrågor.

Referenser

- Adams, W. A. 1997. (1996). *Future nature. A vision for conservation*. London.
- Adaptive management – tillåt störningarna*. www.albaeco.com/htm/artiklar/webbart/adaptive.htm (2006-12-15).
- Agenda kulturarv – slutrapport* 2004.
- Almstedt, M. de Jong, J., Ebenhard, T. & Hallgren, L. 2006. *Leder målkonflikter till ineffektiv naturvård?* Naturvårdsverket, rapport 5639.
- Aronsson, P. 2000. Historiekultur i förändring. I: Aronsson, P. (red.). *Makten över minnet. Historiekultur i förändring*. Lund.
- Aronsson, P. 2002. Historiekultur, politik och historievetenskap i Norden. *Historisk Tidskrift* 2002:2.
- Berggren, Å. & Burström, M. 2002. *Reflexiv fältarkeologi – återsken av ett seminarium*. Stockholm och Malmö.
- Burström, M. 2001. Risk eller resurs – en kulturell jämförelse. I: Sjöberg, F. (red.). *Vad ska vi med naturen till?* Nora.
- Bäckstrand, K. 2001. *What can nature withstand? Science, politics and discourses in transboundary air pollution diplomacy*. Lund political studies 116. Lund.
- Earth Summit*. <http://www.un.org/geninfo/bp/enviro.html> (2007-02-23).
- Eksvärd, K., Hallgren, L., Lönngren, G., Norrby, T., Tivell, A., Westberg, L. & Byström, M. 2006. *Gå en mil i mina skor ... på väg mot samförvaltning*. Working paper 8. Institutionen för stad och land, SLU och Centrum för biologisk mångfald.
- Emanuelsson, M. 2003. *Skogens biologiska kulturarv. Att tillvarata föränderliga kulturvärden*. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.
- Emanuelsson, M., Johansson, A., Nilsson, S., Petterson, S. & Svensson, E. 2003. *Settlement, shieling and landscape. The local history of a forest hamlet*. Lund studies in medieval archaeology 32. Lund & Stockholm.
- En samlad naturvårdspolitik*. Regeringens skrivelse 2001/02:173.
- Fairclough, G. 2002. Archaeologists and the European Landscape Convention. In: Fairclough, G. & Rippon, S. (Eds.). *Europe's Cultural Landscape – archaeologists and the management of change*. Bryssel.
- Fleck, L. 1997. *Uppkomsten och utvecklingen av ett vetenskapligt faktum. Inledning till läran om tankestil och tankekollektiv*. Stockholm.
- Foster, D. 2000. Conservation lessons & challenges from ecological history. *Forest history today*. Fall 2000:2–11.
- Friman, E. 2002. *No Limits. The 20th century discourse of economic growth*. Skrifter från Institutionen för historiska studier 2. Umeå.
- Giddens, A. 1984. *The constitution of society. Outline of the theory of structuration*. Cambridge.
- Gustafsson, M. 2000. *Vegetation och flora på bronsåldershögar i Malmö kommun*. Stadsantikvariska avdelningen, Kultur Malmö. Malmö.
- Hayashida, F. 2005. Archaeology, ecological history, and conservation. *Annual review of anthropology*, vol. 34.
- Häggström, L. 2005. *Landskapsutnyttjande, bete och odling på Sydsvenska höglandet under äldre järnålder. Exemplet Öggestorp*. GOTARC, Series B, 34. Göteborg och Jönköping.
- Hägerstrand, T. 1991. Tillkomsten av nationalparker i Sverige. En idéns väg från "andskap" till landskap. *Svensk Geografisk Årsbok* 1991(67). Lund.
- Jordbruksverket*, www.sjv.se.

- Jonsson, B. G. & Svensson, E. manus. Effektiv natur- och kulturmiljövård i skogen. Artikel till Naturvårdskedjans avnämrbok.
- Karlsson, H. & Nilsson, B. 2001. *Arkeologins publika relation*. Lindome.
- KML, Lag om kulturminnen m m. SFS 1988:950.
- Lagerås, P. 1996. *Vegetation and land-use in the Småland Uplands, southern Sweden, during the last 6000 years*. LUNDQUA Thesis, vol. 36. Lund.
- Lagerås, P. (red.) 2000. *Arkeologi och paleoekologi i sydvästra Småland: tio artiklar från Hamnedaprojektet*. Riksantikvarieämbetet Arkeologiska undersökningar Skrifter 34. Stockholm.
- Lagerås, P. 2006. Grön arkeologi. I: Ersgård, L. (red.). *Det förflutna är att räkna med. En vetenskapligt program skrift från UV*. Stockholm.
- Lagerås, P. 2007. *The ecology of expansion and abandonment. Medieval and post-medieval land-use and settlement dynamics in a landscape perspective*. Stockholm.
- Landskapsvetarprogrammet, http://www.hkr.se/templates/Programme____3347.aspx (2007-02-23).
- Lee, K. N. 1999. Appraising adaptive management. *Conservation Ecology* 3(2):3.
- (Kampanjen) Levande landskap, Jordbruksverket. www.sjv.se/amnesomraden/vaxtmiljovatten/biologiskmangfaldochkulturmiljovarden/kampanjenlevandelandskap.4.7502f61001ea08a0c7fff21058.html (2007-01-28).
- Lokal förankring av naturvård genom deltagande och dialog. Naturvårdsverket rapport 5264-0. Länsstyrelse, www.lst.se (2007-01-26).
- Loeffler, D. 2005. *Contested landscapes/contested heritage. History and heritage in Sweden and their archaeological implications concerning the interpretation of the Norrlandian past*. Archaeology and environment 18. Umeå.
- Mels, T. 1999. *Wild landscapes. The cultural nature of Swedish national parks*. Meddelanden från Lunds universitets geografiska institution. Avhandlingar 137. Lund.
- Miljöbalken, SFS 1998:808.
- Miljömålsportalen. Sveriges miljömål. Officiell portal för våra 16 miljömål. www.miljomal.nu/index.php (2006-12-15).
- Naturskyddsföreningen, www.snf.se (2007-01-25).
- Naturvårdsverket, www.naturvardsverket.se (2007-01-25).
- Nilsson, B. 2003. *Tingens och tankarnas landskap. Försök i naturumgängets arkeologi med exempel ur Blekinges och Smålands förflutna*. Acta archaeologica Lundensia. Series in 80, nr 44. Stockholm.
- Nitare, J., Ringagård, J., Sollander, E., Svensson, S. A, Thuresson, T. & Wallin, B. 2004. *Kontinuitetsskogar – en förstudie*. Skogsstyrelsen. Meddelande 1:2004.
- Olsson, A. 1992. *Kulturmiljövård i skogen. Att känna och bevara kulturminnen*. Jönköping.
- Paju, M. 2002. *Kulturmiljön i den regionala utvecklingen. En fallstudierapport*. Rapport från Riksantikvarieämbetet 2002:4.
- Prop. 1996/97:3. Regeringens proposition. Kulturpolitik.
- Prop. 1998/99:114. Regeringens proposition. Kulturarv – kulturmiljöer och kulturföremål.
- Rackham, O. 1996 (1976). *Trees and woodland in the British landscape*. (revised edition). London.
- Riksantikvarieämbetet, www.raa.se (2007-01-28).
- Riksantikvarieämbetet, Konsekvensutredning Verkställighetsföreskrifter till 2 kap.10–13 §§ lagen (1988:950) om kulturminnen m.m.
- Riksantikvarieämbetet. 2003. *Kulturmiljöns hantering i MKB-processen – delrapport från projektet MKB med kulturvärde*. Rapport från Riksantikvarieämbetet 2003:5.
- Riksantikvarieämbetet. 2004. *Miljökonsekvensbeskrivningar med kulturvärde*. Rapport från Riksantikvarieämbetet 2004:10.
- Riksantikvarieämbetet. 2006. *Fallstudie. Skydd av kulturmiljöer i skogen. Levande skogar – delmål 1*. Rapport från Riksantikvarieämbetet 2006:6.
- Riksdagens revisorers förslag angående arkeologi på uppdrag 2002/03:RR11.
- Salafsky, N., Margoluis, R. & Redford, K. *Adaptive management. A tool for conservation practitioners*. Washington, D. C.: Biodiversity support.
- Sandell, K. 1999. Naturkontakt och utveckling. I: Sandell, K. & Sörlin, S. (red.). *Friluftshistoria. Från "hårdande friluftslif" till ekoturism och miljöpedagogik*. Stockholm.
- Segerström, U., Bradshaw, R., Hörnberg, G. & Bohlin, E. 1994. Disturbance history of a swamp forest refuge in northern Sweden. *Biological Conservation* 68.
- Skog & Historia, Riksantikvarieämbetet respektive Skogsstyrelsen. www.raa.se/arkeologi/skog.asp (2006-07-11), respektive www.svo.se/minskog/templates/minskog_vanlig.asp?id=10530 (2006-07-11).
- Skogens sociala värden, <http://www.svo.se/minskog/templates/Page.asp?id=12180> (2006-02-06).
- Skogsstyrelsen, www.svo.se (2007-01-28).

- SVL, Skogsvårdslagen. SFS 1979:429, 1993:553.
- Stenseke, M. 1997. *Bonden och landskapet. Ågares och brukares relationer till markerna och förutsättningarna för en uthållig markanvändning*. Meddelanden från Lunds universitets geografiska institution. Avhandlingar 131. Lund.
- Stenseke, M. 2001. *Landskapets värden – lokala perspektiv och centrala utgångspunkter. Om vägar till ökad lokal delaktighet i bevarandeplaneringen*. Choros 2001:1. Göteborg.
- Stenseke, M. 2004. *Bönder och naturbetesmarker. Del 1: Bygdeperspektiv*. Choros 2004:1. Göteborg.
- von Stedingk, H. & Baudou, E. 2006. Capitalism in Central Norrland, Sweden, during the Iron Age. *Current Swedish Archaeology*, vol. 14.
- Sundin, B. 2001. Det svenska naturskyddets födelse. I: Sjöberg, F. (red.). *Vad ska vi med naturen till? Nora*.
- Pettersson, R. & Sörlin, S. (red.). 1998. *Miljön och det förflutna. Landskap, minne, värden*. Idéhistoriska skrifter 22. Umeå.
- Svenska turistföreningen, <http://www.svenskaturistforeningen.se> (2007-02-23).
- Svensson, E. 1998. *Människor i utmark*. Lund studies in medieval archaeology 21. Stockholm.
- Sveriges Hembygdsförbund, www.hembygd.se. (2007-01-24).
- The European Landscape Convention, www.coe.int/t/e/Cultural_Co-operation/Environment/Landscape (2007-01-26).
- Thorell, K. 2005. *Bevarandeplanering i landsbygdens landskap. Vägar mot förankring i det lokala*. Choros 2005:1, Göteborg.
- Tunón, H. 2004. *Traditionell kunskap och lokalsamhällen: artikel 8j i Sverige*. Centrum för biologisk mångfald. Uppsala.
- UNESCO's *Man and the Biosphere Programme*, <http://www.unesco.org/mab/mabProg.shtml> (2007-02-23).
- Vilborg, I. & Svanberg, O. (projektledare Andersson, U. E.). 2005. *Skyddad natur – en motor för regional och lokal utveckling. En främjande utvärdering av arbetet för hållbar regional utveckling genom skötsel och nyttjande av skyddade områden*. Naturvårdsverket. Rapport 5504.
- Weissglas, G., Paju, M., Westin, L. & Danell, T. 2002. *Kulturarvet som resurs för regional utveckling. En kunskapsöversikt*. Rapport från Riksantikvarieämbetet 2002:1.
- Welinder, S. 1993. *Miljö, kultur och kulturmiljö*. Stockholm.
- Whatmore, S. 2002. *Hybrid geographies. Natures, cultures, spaces*. Oxford.
- Världsnaturfonden WWF, <http://www.wwf.se> (2007-02-23)
- Ödman, E., Bucht, E. & Nordström, M. 1982. *Vildmarken och välfärden. Om naturskyddslagstiftningens tillkomst*. Stockholm.

MUNTliga UPPGIFTER

Lind, Hans, Skogsstyrelsen.

Bilaga 1

Intervjuguide: Personal vid länsstyrelser

I. INTRODUKTION OCH ÖVERGRIPANDE DISKUSSION

1. Den intervjuade får berätta lite om sig själv; bakgrund vad gäller utbildning, yrkeserfarenhet, sin tid på Lst och kanske om vederbörande har ett fritidsintresse som ligger i linje med natur-/kulturmiljövårds-/kulturarvsproblematiken (såsom fältbiolog osv).
2. Diskutera hur vederbörande ser på regeringens skrivelse *En samlad naturvårdspolitik* och miljömål 12 *Levande skogar*, 13 *ett rikt odlingslandskap*.
3. Diskutera den nya policyn som innebär att mer "subjektiva" värderingar, som sociala och estetiska värden i landskapet/naturen, har fått en mer framskjuten position. Har detta inneburit att man har omvärderat de mer "absoluta" värden som tidigare betonades (rödlister, forngravar osv)? Har betoningen av sociala och estetiska värden lett till ökat samarbete mellan naturvård och kulturmiljövård/kulturarvsbruk (eller inte/tvärtom)?

II. ORGANISATION, ÄRENDEORDNING, MÖJLIGHETER/SVÅRIGHETER TILL EN SAMLAD NATURVÅRD

Förberedelser för informant. Organisation, gärna som grafik, ett MKB-ärende, Budget.

4. Hur ser det ut organisatoriskt på Lst? Var finner man goda resp. dåliga kopplingar mellan natur-/kulturmiljövård/kulturarv?
5. Finns det någon enhet (i vid mening)/arbetsområde på Lst där man arbetar/har arbetat integrerat naturvård – kulturmiljövård/kulturarv?

Bilaga 2

Intervjuguide: Referensgruppen

Frågor (som ej visas referensgruppen).

1. Diskutera regeringens skrivelse *En samlad naturvårdspolitik* och miljömål 12 *Levande skogar*, och miljömål 13 *ett rikt odlingslandskap*.
2. Diskutera den nya policyn som innebär att mer "subjektiva" värderingar, som sociala och estetiska värden i landskapet/naturen, har fått en mer framskjuten position. Har detta inneburit att man har omvärderat de mer "absoluta" värden som tidigare betonades (rödlistor, forngravar osv)? Har betoningen av sociala och estetiska värden lett till ökat samarbete mellan naturvård och kulturmiljövård/kulturarvsbruk (eller inte/tvärtom)?
3. Vid intervjuerna med personal vid länsstyrelser framkom olika förhållningssätt för miljömål 12 och miljömål 13. För odlingslandskapet förelåg ofta strategier för samarbete, samt strävan mot ett landskapsperspektiv (helhetssyn). Motsvarande fanns inte för skogslandskapen. Likartade förhållningssätt är också synliga inom forskning. Diskutera om dessa skillnader går igen också på myndighetsnivå, och vad de kan bero på samt hur man kan gå tillväga för att lyfta fram landskapsperspektiv och ökad integrering mellan naturvård och kulturmiljövård också i skogen. Finns det olika institutionstraditioner som gynnar resp. missgynnar integrering?